

nedostatků (např. upravit neúplnou matematickou symboliku v kapitole o úmrtnosti, chybný rok 1786 na s. 7 jako začátek souvislé řady dat přirozené měny - správně má být 1785, nebo nepřesné označení bilancovaných stavů obyvatelstva jakožto údajů ze sčítání lidu na s. 23). Mělo by být doplněno praktickými příklady výpočtu uvedených metod a grafy vývoje demografických ukazatelů. I v současném rozsahu jsou však skripta „Úvod do demografie“ svou srozumitelností a přehlednou orientací v demografické problematice dobrou a potřebnou pomůckou pro všechny zájemce o demografii.

Dagmar Bartoňová

DEMOGRAFIA SLOVENSKA (VÝVOJ OBYVATELSTVA, JEHO DYNAMIKA, VIDIECKE OBYVATELSTVO)

Po delší době se dostává i do rukou českého čtenáře zajímavá publikace kolektivu deseti slovenských autorů, která má sloužit širšímu okruhu zájemců a studentům vysokých škol¹⁾. Je rozdělena do tří hlavních částí, každá z nich má samostatný seznam literatury.

První část (Vývoj počtu obyvatelstva Slovenska a jeho priestorová diferenciácia) přináší v komentovaných tabulkách a vysvětlujících textech údaje o růstu počtu obyvatelstva od prvního sčítání z roku 1869 i v mezinárodním srovnání, hodnotí vývoj počtu venkovského obyvatelstva podle nových osmi krajů, jeho hrubé věkové struktury a odvětvovou strukturu z roku 1991. Cenný je přehled územního a správního členění Slovenska od 13. století, grafické vymezení slovenských regionů a hodnocení vývoje obyvatelstva až do úrovně okresů (kartogramy).

Druhá část (Dynamika obyvatelstva Slovenska) ukazuje údaje o přirozené změně od roku 1870, údaje o plodnosti žen od roku 1945, mezinárodní srovnání hrubých měr porodnosti a úmrtnosti (až po diferenciaci v okresech), dále i sňatečnosti, rozvodovosti a potratovosti (žel bez rozlišení na druhy potratů). Kapitola končí porovnáním přirozených a migračních přírůstků v posledních letech a prognózou přírůstků do roku 2015 podle dvou variant.

Třetí část (Vybrané charakteristiky poľnohospodárskeho obyvatelstva a poľnohospodárstva) předkládá zajímavé údaje o počtech pracujících v zemědělství i v soukromých závodech v posledních letech, podily činných v zemědělství podle okresů z dat sčítání 1991 i z dalších šetření. Další část je věnována struktuře a využití zemědělské půdy.

V demografické části odpovídá úroveň obsahu publikace stupni rozvoje demografie na Slovensku - chybí zvláště některé srovnatelné analytické ukazatele. Autoři - zřejmě nedemografové - nevyužili všech údajů, které má k dispozici Slovenský statistický úřad, resp. které jsou za Slovensko v mezinárodních publikacích. Je to škoda, protože při stejném stránkovém rozsahu mohla dát publikace kvalifikovanější pohledy.

Milan Kučera

Zprávy

Z činnosti České demografické společnosti

Diskusní večery Společnosti pokračovaly ve středu 17. března 1999 (331.). Na téma **Pohyb obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století** hořovali *Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.* (Filozofická fakulta UK) a *RNDr. L. Fialová, CSc.* (Přírodovědecká fakulta UK). Referující seznámili přítomné s posledními výsledky dlouhodobého výzkumu přirozené měny obyvatelstva, na jehož zatím poslední fázi řešení se podíleli ještě *doc. Lumír Dokoupil, CSc.* a *doc. Ludmila Nesládková, CSc.* (oba z Filozofické fakulty Ostravské univerzity) a další badatelé převážně ze státních archivů. Výzkum vycházel z excerpce dat o narozených, zemřelých a sňatech z farních matrik. Pro excerpce a zpracování dat bylo použito agregativní metody a data za jednotlivé farnosti (šlo celkem o 170 sond) byla shrnuta a přepočítána na úhrn Čech a Moravy. Datově se podařilo poměrně dobře pokrýt období od roku 1650 až do roku 1800 (na Moravě až do roku 1850). Informace o první polovině 17. století není stále ještě možné považovat za zcela spolehlivé a data z konce 16. století, získaná převážně ze západních a severních Čech, nelze také považovat za reprezentativní. Přes tato omezení získané údaje dobře vypovídají jak o trendech populačního vývoje českých zemí jako celku, tak o regionálních odlišnostech. Data posloužila také jako podklad pro odhady počtu obyvatel českých zemí ve sledovaném období a ke zjištění tempa růstu populace. Výsledky potvrdily velký populační vzestup českých zemí ve druhé polovině 17. a v průběhu 18. století a zároveň naznačily potřebu dalšího výzkumu, který bude třeba směřovat nejen na vývoj sociální a ekonomický, ale také na důkladnější poznání situace první poloviny 17. století.

Obsah dalšího 332. večera (21. dubna 1999) byl zcela jiného zaměření. Pozvání přijali *Ing. Antonín Rak* (Ministerstvo vnitra ČR) a *Ing. Miroslav Šimek* (ČSÚ), aby podali vstupní informaci na téma **Evidence a bilance obyvatel-**

stva. Nejprve Antonín Rak podrobně informoval o registru obyvatel České republiky - o jeho genezi, účelu, fungování a zejména o způsobu aktualizace, takže v současné době lze mluvit o tom, že registr pracuje v systému *on line* a je bohatě využíván zejména státní správou. V posledních letech zveřejňuje vybrané informace o obyvatelstvu na internetu. Miroslav Šimek stručně a výstižně přiblížil systém bilancí obyvatelstva, které Český statistický úřad vede a které vycházejí vždy z posledního sčítání lidu a jsou aktualizovány pomocí dat o přirozeném pohybu obyvatelstva a migracích. Na rozdíl od registru, který je založen na individuálních datech, jsou data zpracovávána Českým statistickým úřadem zásadně anonymní a poskytují informace o počtu a věkové a pohlavní struktuře obyvatelstva od úrovně obcí. Patří spolu s pramenným dílem o pohybu obyvatelstva ke zřejmým výstupům demografické statistiky. Na úrovni republiky sestavuje ČSÚ mimo jiné také bilance obyvatelstva podle rodinného stavu a ročníku narození. I tato data slouží především potřebám státní správy a obecní samosprávy - navíc je jich možno použít k dalším analýzám - statistickým nebo demografickým. Ani výběr takto zpracovaných dat nechýbí na internetu - v rámci ostatních dat poskytovaných veřejnosti Českým statistickým úřadem. Jak registr, tak bilance ČSÚ jsou však zřejmě zatíženy chybou způsobenou podregistrací migrace, a to jak vnitřní, tak zahraniční, ale v různé míře. Právě tato okolnost byla podnětem bohaté diskuse, kde se nejen kritizoval současný stav, ale kde také padla řada námětů na jeho zlepšení, které je ale plně odvislé od změny legislativy, protože jak registr, tak statistika mohou registrovat jen takové informace, které jim dovolují zákonné normy. Zajímavé byly také úvahy o důvodech rozdílů mezi oběma databázemi.

LF

Milan Kučera se dožívá sedmdesátí let

Ing. Milan Kučera se 2. července 1999 dožívá v plné aktivitě a v mimořádném pracovním nasazení významného životního jubilea. Celý svůj

aktivní život zasvětil demografii. S přehledem jeho nejvýznamnějších publikací se mohli čtenáři Demografie seznámit již v 31. ročníku tohoto ča-

1) *Demografia Slovenska*. Editor Jozef Mládek. Vydavateľstvo UK, Bratislava 1998.

sopisu (1989, 3, s. 163 - 164), u jehož zrodu stál a od roku 1967 je členem jeho redakční rady. Prání tehdy vyslovené, aby jeho činnost ve prospěch demografie dále pokračovala, se v plném rozsahu naplnilo. Od 1. ledna 1993 dostal jeho aktivitu nové zaměření, pro které se vlastně celou svoji předcházející činností připravoval. Začal předávat své celoživotně získané zkušenosti studentům a stal se z něho podle mínění jeho kolegů i studentů vynikající pedagog. Jeho vrozená skromnost mu na poslední chvíli zabránila, aby podstoupil habilitační řízení, ve kterém by býval nesporně uspěl a které měl již zcela připravené. Počet jeho publikací se od roku 1989 dále významně zvětšil (Demografie 36, 1994, 3, s. 197 - 198).

Také po roce 1994 publikoval několik prací podstatného významu. Především v roce 1994 vyšla jeho delší doba připravovaná studie *Populace České republiky 1918 - 1991*, Acta demographica XII. Je spoluautorem práce určené pro zahraničí *Czech and Slovak Demography*, v: *The End of Czechoslovakia* (ed. J. Musil), CEU Press, Budapest 1995. Od roku 1994 je koedítorem a jedním z autorů *Populačního vývoje v České republice*, který vydává katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK od roku 1994 s roční periodicitou a s podporou Grantové agentury ČR (až dosud vyšlo

6 svazků, kromě toho 2 svazky také v anglické verzi). Společně s *Miroslavem Šimkem* publikoval v *Demografii Populační vývoj České republiky 1996, 1997 a 1998* a v *Geografických rozhledech Populační vývoj České republiky v devadesátých letech* (7, 1997/98, 1, s. 4 - 7). Společně s *Dagmarou Bartoňovou* pak připravil pro *Demografii* příspěvek k problematice domácností ve sčítání lidu 2001 (první část v č. 1/1999, s. 50 - 54).

Také ve své pedagogické práci pokračoval především v přednáškách *Demografické informační systémy a Populační vývoj České republiky* pro bakalářské a magisterské studium demografie a základní kurs *Demografie pro sociology* na Filozofické fakultě a Fakultě sociálních věd UK. Kromě toho přednášel vybraná témata pro doktorandské studium demografie a pro Univerzitu třetího věku. Rád bych též připomněl jeho aktivitu pro Českou demografickou společnost, jejímž je místopředsedou. Tuto připomínku jeho jubilea nelze zakončit jinak než před pěti lety. Doufáme, že Milan Kučera bude ještě dlouho pokračovat ve své práci vědecké i pedagogické ke prospěchu nastupující generace českých demografů. Přejeme mu k tomu do dalších let dobré zdraví a pocit spokojenosti z dobře vykonané práce.

Zdeněk Pavlík

Vladimír Trebici (1916 - 1999)

Dne 13. února 1999 zemřel významný rumunský demograf *prof. Vladimír Trebici*. Zanechal po sobě rozsáhlé vědecké dílo, které svým významem široce přesahuje hranice jeho země. Narodil se 28. února 1916 v početné rodině pravoslavného kněze v obci Horecea-Manastirii u Černovic (Bukovina). Vystudoval nejprve sociologii na Černovické univerzitě a doktorát z filozofie získal na Univerzitě v Bukurešti. Jeho nejvýznamnější práce pocházejí ze sedmdesátých a osmdesátých let. Sám se považoval především za demografa, ale ve svých pracích zasáhl do mnoha jiných oborů, jako je sociologie, ekonomie, historie, geografie a etnografie.

Po studiu byl krátce profesorem historie na vojenském liceu v Černovicích. V roce 1940 však musel Bukovinu po jejím obsazení Sovětským svazem opustit; nastoupil do Ústředního statistického úřadu, kde pracoval v různých funkcích jako redaktor časopisu *Statistika*, ředitel odboru a poradce ministra. V letech 1974-1985 byl profesorem *Demografického centra OSN* v Bukurešti a od roku 1989 přednášel demografii fakultě sociologie, psychologie a pedagogiky

Bukureštské univerzity. Z jeho obsáhlého díla uvedme alespoň rumunský překlad *Mnohojazyčného demografického slovníku* (1958), *Obyvatelstvo světa* (1974), *Malou encyklopedii demografie* (1975), *Demografie* (1979), *Demografie a etnografie* (1986), *Obyvatelstvo země - demografie světa* (1991), *Současná demografie* (1995). Přehled jeho publikací uvedený v knize, která byla vydána na počest jeho 80. narozenin (*Vladimír Trebici: Demografie, excerpta et selecta. Academicianul la varsta de 80 de ani*, Editura enciclopedica, Bucuresti 1996) zahrnuje 61 knih a statí v knihách, 75 dalších studií a 46 zpráv a referátů.

V roce 1990 byl zvolen členem korespondentem Rumunské akademie věd a v roce 1992 jejím řádným členem. Účastnil se aktivně řady světových demografických konferencí. Výrazem uznání zásluh Vladimíra Trebiciho o rumunskou a světovou demografii i na základě jeho úzkých styků a spolupráce s našimi demografy bylo také jeho zvolení čestným členem Československé demografické společnosti v roce 1988.

Zdeněk Pavlík

Společné zasedání EHK a Eurostatu ke sčítání (včetně workshopu o činnostech následujících po sčítání) a k demografickým projekcím

Ve dnech 7. - 14. 11. 1998 se konalo v Dublinu pracovní setkání ke sčítání pořádané ve spolupráci EHK a Eurostatu. Tato akce měla dvě samostatné části označené pracovním názvem *Dublin I a Dublin II*.

Části Dublin I: Společné zasedání EHK a Eurostatu ke sčítání se zúčastnili zástupci 42 zemí, Eurostatu a reprezentantů mezinárodního statistického výboru Společenství nezávislých států. Program zasedání byl rozdělen do tří obsahových částí a ke každé bylo předneseno několik hlavních referátů a koreferátů. K předneseným referátům pak probíhala diskuse.

V diskusi k 1. tématu **Příspěvky k některým základním ukazatelům doporučení EHK/Eurostatu ke sčítání** se jednalo mimo jiné o problémech souvisejících s kvalitou získaných údajů. V tomto smyslu bylo poukázáno na důležitost sčítacích formulářů, které musí splňovat řadu kritérií (např. formulář by měl být „přijemný“ pro respondenty, neměl by být příliš dlouhý, ale srozumitelný a snadno vyplnitelný). Dalším bodem byla problematika ochrany individuálních dat, a to i v souvislosti s poskytováním údajů za malá území a dále využití geografických informačních systémů (GIS) pro účely sčítání, včetně finančních aspektů, souvisejících s jejich zaváděním, a konečně využívání výběrových šetření ve sčítání.

Diskuse k 2. tématu **Problémy se zpracováním údajů v nadcházejícím sčítání** byla zaměřena na vliv rychlého rozvoje informačních technologií na metody používané při zpracování údajů. Tyto změny přinášejí především značné úspory pracovních sil a zároveň významně ovlivňují zpracování výsledků. Dochází sice ke zjednodušení a zpřehlednění metodiky, ale přitom, jak bylo zdůrazňováno, je nezbytné během celého postupu provádět průběžné kontroly. Byl také kladen důraz na pilotní šetření a jeho přípravu, zvláště pak na nutnost, předem si vyjasnit otázky, na které má census test přinést odpovědi.

Obsahem 3. tématu **Nové přístupy k vytváření produktů sčítání a při šíření údajů ze sčítání** bylo hodnocení různých možností šíření výsledků sčítání. Významným aspektem je nezbytnost respektovat potřeby uživatelů. Hovořilo se o nutnosti správného poměru mezi počtem publikací vydávaných v tištěné podobě a produkty přístupnými na elektronických médiích, o využívání internetu a o zohlednění marketingu při šíření údajů ze sčítání, včetně možnosti prodeje údajů při použití internetu. Další téma se týkalo problematiky požadavků na nestandardní údaje. Ze zkušenosti řady účastníků vyplynulo, že pro je-

jich zajištění je vhodné využití spojení GISu a mikro-databázi, za nepostradatelné jsou také považovány generátory tabulkových výstupů. Velký zájem byl o zkušenosti s metodami ochrany individuálních údajů. Ukazuje se, že důvěra veřejnosti v dobrou ochranu individuálních údajů má vliv i na kvalitu údajů poskytovaných respondenty.

Části Dublin II: Workshop o činnostech následujících po sčítání se zúčastnili zástupci ze střední a východní Evropy, z pobaltských států, z členských zemí Společenství nezávislých států a Mongolska. Způsob práce na tomto zasedání byl odlišný od první části. Jeho pojetí vyžadovalo od delegátů aktivní účast při řešení zadaných témat a jednotlivci mohli uplatňovat své zkušenosti, ale také si v diskusi vyjasňovat sporné otázky.

Jednání vycházelo z těchto tří témat: 1) **Sčítání z pohledu územního členění a jeho odraz na zpracování a na výstupy ze sčítání**, 2) **Vytváření a šíření produktů sčítání**, 3) **Kontrola a měření kvality a pokrytí**. Po úvodním referátu ke každému z hlavních bodů následovala krátká společná diskuse, a nakonec probíhal rozbor daného tématu v menších pracovních skupinkách. Účastníci způsob vedení workshopu ocenili, ale přesto názory na způsob organizování příštího workshopu nebyly jednotné, diskutovalo se např. zda následující workshop má být uspořádán pro všechny postkomunistické země společně nebo zda mají mít státy bývalého Sovětského svazu samostatné zasedání. Druhé řešení upřednostňovala část účastníků kvůli lepší spolupráci v menší skupině. Dalším důvodem byla různorodost problémů, které země dvou hlavních skupin musí řešit.

Další společné zasedání zaměřené na problematiku demografických projekcí organizované ISTATem ve spolupráci s EHK a Eurostatem se konalo 3.-7. 5. 1999 v Perugii v Itálii. Jednání se zúčastnilo 99 odborných pracovníků z 36 převážně evropských zemí z nadnárodních a národních statistických úřadů, ministerstev a vědeckých a univerzitních pracovišť. Českou republiku zastupovali *RNDr. Tomáš Kučera, CSc.*, (katedra demografie a geografie PřF UK) a pracovníci ČSÚ *Mgr. Dalibor Holý* (Odbor statistiky zaměstnanosti, mezd a šetření u domácnosti) a *Bc. Bohdana Burdychová* (Odbor statistiky obyvatelstva).

Cílem zasedání byla mezinárodní koordinace a optimalizace metod demografických projekcí. Příspěvky byly přednášeny v rámci tematických sekcí zaměřených na konkrétní aspekty a kom-